

Neljän riippuvuuden risteyksessä

TUUKKA TAMMI

Jokunen vuosi sitten arvioitiin, että miljoonan asukkaan HUS-alueella olisi noin 280 000 alkoholin suurkuluttajaa. Jos heille kaikille järjestettäisiin niin kutsuttu mini-interventio eli kevyt puuttuminen juomiseen terveydenhuollossa, se maksaisi lähes 70 miljoonaa euroa (á 240 €). Aika kallista! Samalla kuitenkin laskettiin – tietäen tutkimusten kautta mini-interventioiden keskimääräinen teho – että operaatio säästäisi terveydenhuollon kuluja lähes 150 miljoonaa euroa. Aika hyvä tuotto sijoitukselle!

Niukkoina aikoina säästetään usein asioista, joiden puuttumisen seuraukset eivät heti näy. Ongelmia ehkäisevä ja hyvinvointia edistävä työ ovat tyypillisiä säästökohteita. Säästöjen uhatessa ehkäisijät ja edistäjät puolestaan lyövät pöytään yllä olevan kaltaisia laskelmia.

Joulukuun alussa astuu voimaan laki ehkäisevästä päihdetyöstä, joka korvaa entisen raittiustyölain. Samalla käynnistyy toimintaohjelma uuden lain konkretisoinniseksi. Lain ja toimintaohjelman iso ajatus on integroida kaikkea sitä työtä, jolla yritetään vähentää alkoholista, tupakasta, huumausaineista ja rahapeleistä koituvia haittoja ja ehkäistä niiden ongelmallista käyttöä. Alkoholi-, tupakka-, huumausaine- ja rahapelihaitat ovat osin samankaltaisia ja kietoutuvat usein yhteen. Toimintaohjelmalla tavoitellaan siis ehkäisytyöhön synergiaa. Yhdessä tekemällä saatetaan myös saavuttaa silkkaa säästöä.

On tulevana vuosina kiinnostavaa nähdä, miten neljän ”paheen” integraatio etenee käytännössä. Alkoholilla, tupakalla, huumausaineilla ja rahapelaamisella kun on toisaalta kullakin omat luonteensa, historiansa ja sääntelyn logiikkansa. Alkoholin osalta on siirrytty vähä vähältä synnistä ja rikoksesta (kieltolaki) nauttimaan siitä niin arjessa kuin juhlassa. Alkoholikontrolli on vuosikymmenten saatossa lieventynyt huomattavasti. Ajallisesti kutakuinkin yhtä aikaa alkoholin kanssa tupakointi on menettänyt hohtonsa ja muuttunut arkisesta nautinnosta yksilön ja kansanterveyden ongelmaksi. Tupakkakontrolli on kiristynyt huomattavasti. Huumausaineet on säilynyt outona, pelättynä ja tiukasti kontrolloituna vieraspäihdekategoriana, vaikka varsinkin nuorten kaupunkilaisten kannabiksen käyttö on yleistynyt ja huumeasenteet ovat jonkin verran lieventyneet. Rahapelaaminen on alkoholin lailla vapautettu täyskiellosta, ja siitä on tullut osa viihdeteollisuutta. Samalla on kuitenkin noussut huoli peliriippuvuudesta yksilön ja kansanterveyden ongelmana. Rahapelaamisen kontrolli on jonkin verran kiristynyt samalla kun pelitarjonta on laajentunut.

Kaikki neljä pahetta kuluttavat huomattavasti julkistalouden resursseja, mutta kolme niistä myös tuottaa yhteiskunnalle suuria summia. Alkoholin välittömät kustannukset yhteiskunnalle ovat noin miljardi euroa. Lisäksi epäsuoria kustannuksia koituu huomattava määrä. Alkoholivero tuottaa yhteiskunnalle noin 1,4 miljardia euroa. Tupakoinnin aiheuttamat vuosittaiset haittakustannukset puolestaan ovat noin 1,5 miljardia euroa. Toisaalta tupakkavero tuottaa valtiolle noin miljardi euroa vuodessa. Rahapeliyhtiöiden vuosituotto on noin 1,6 miljardia eu-

roa. Rahapelaamisen kustannuksia ei ole laskettu. Huumausaineiden välittömät kustannukset yhteiskunnalle ovat vuositasona noin 400 miljoonaa euroa. Huumeet eivät tuota verotuloja.

Jos neljän riippuvuuspolitiikan integroinnin kuvittelisi pidemmälle kuin vain ehkäisevään työhön, niin eikö olisi hallinnollisesti tehokasta, jos alkoholia, tupakkaa, huumausaineita ja rahapelejä ohjailtaisiinkin yhdellä ja samalla järjestelmällä – vaikka sitten monopolilla. Alkoholin ja rahapelien osalta Suomessa on valtiolliset monopolit. Ehkä Alkon ja uuden rahapeli-yhtiön (Veikkaus, RAY ja Fintoto kun ovat paraikaa fuusioitumassa) voisi yhdistää? Ja tupakkakin: sitä saa myydä nykyään luvanvaraisesti, mutta Syöpäjärjestöt ovat kuulemma ehdottaneet, että tupakan myynti siirrettäisiin esimerkiksi Alkon yhteyteen. Mikä ettei.

Huumausaineiden, joiden kauppa on nykyisellään kotikasvattajien ja rikollismarkkinoiden hallussa, liittäminen osaksi uutta monopolia olisi selvästi suurin haaste. Malli tähän on kuitenkin jo soveltaen olemassa: kun Washingtonin osavaltio laillisti kannabiksen vuonna 2012, sen myyntilupien hallinnointi annettiin samalle viranomais taholle (ent. *Liquor Board*, nyk. *Liquor and Cannabis Board*), joka myöntää alkoholin myyntiluvat. Ehkä kannabiksen voisi Suomessakin siirtää Alkon hyllyille ja siellä korkeasti verotettavaksi.

Uusi monopoliyhtiö voisi olla nimeltään vaikkapa Oy Alko-Peli-Niko-Narko Ab.

*

Palataanpa näistä puoliviihteellisistä kuvitelmista takaisin todellisuuteen. Tässä YP:ssä erikoistutkijat Jouko Verho (Kela) ja Tuomas Pekkarinen (VATT) analysoivat Suomen 11 vuoden takaisen alkoholiveron alennuksen vaikutusta alkoholinkulutukseen ja tästä koituneisiin haittoihin naapurimaassamme Ruotsissa. Suomen 2004 veronlasku aiheutti huomattavan alkoholin hinnanlaskun. Viinon kohdalla hinnanlasku oli suurin, keskimäärin 36 prosenttia. Syy veronalennuksiin oli alkoholin tuontimäärärajoitusten poistuminen EU-maiden välillä tammi-kuussa 2004 ja Viron liittyminen EU:hun saman vuoden toukokuussa.

Alkoholivero on myyntiä koskevien rajoitusten ohella tärkein alkoholipolitiikan väline. Alkoholiverolla pyritään vähentämään alkoholinkulutusta ja sitä myötä haittoja, ja samalla alkoholivero tuottaa julkistalouden kannalta merkittävän verokertymän. Alkoholiverotukseen on siten sisäänrakennettu ristiriita kansanterveyden ja julkistalouden tuottointressien välille.

On useassa tutkimuksessa todistettu, että Suomessa veronalennus johti alkoholinkulutuksen ja haittojen nopeaan kasvuun. Mutta veronalennuksen vuoksi alkoholin rajakauppa ja kulutus kasvoivat myös Ruotsissa. Verhon ja Pekkarisen analyysin mukaan Suomen veronlaskulla oli merkittävä vaikutus sairauspoissaoloihin Pohjois-Ruotsissa: raja-alueen kunnissa sairauspoissaolot lisääntyivät miehillä 9 prosenttia ja naisilla 15 prosenttia verrattuna yli 100 kilometrin etäisyydellä rajasta asuvaan vertailuryhmään.

Tulos on linjassa aikaisempien sairauspoissaolojen ja alkoholinkulutusta tarkastelleiden tutkimusten kanssa. Suomen veronalennuspäätös siis johti haitallisiin terveysvaikutuksiin ja las-ki työntekijöiden tuottavuutta myös naapurimaassa. Haittavaikutukset jäivät Ruotsin alkoholipolitiikan kannalta kuitenkin pieniksi, koska Pohjois-Ruotsin harvan asutuksen vuoksi lisääntynyt rajakauppa koski verrattain pientä väestöä. Jos Ruotsi olisi lähtenyt laskemaan omaa alkoholiveroaan vastareaktionä Suomen veroalennukseen, olisivat lisääntyneen kulutuksen haitat kohdistuneet koko väestöön. Kansanterveydellisesti Ruotsin päätös pidättäytyä veronalennuksista oli oikea.